

N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cimpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 54). În această ordine de idei este interesant de subliniat că cuvîntul românesc *sat*, pronunțat pînă acum trei veacuri *ŝat* (formă care se păstrează și azi în albaneză), vine din latinescul *fossatum*, iar cuvîntul românesc *curte* vine de la latinescul *cohors* (*cohortem*). Aceste realități sugerează nu numai natura militaro-economică a unităților agricole individuale și obștești, dar și continuitatea ocupației principale a românilor în veacurile de mijloc. Aici vom adăuga și faptul că J. H. arată că unele umelte agricole se dezvoltă din umeltele de epocă romană ceea ce vine să sublinieze o dată în plus rolul populației romanizate de la Dunărea de Jos în procesul transmiterii unei tradiții dintr-o epocă în alta.

Tomul elaborat de cercetătorul german este redactat pe temeiul unei vaste informații arheologice și a cunoașterii depline a bibliografiei de rigoare. Adeseori, autorul a imperechiat, în chip armonios, sursele arheologice cu cele literare. Privite lucrurile din acest punct de vedere poate că era mai nimerit ca titlul monografiei elaborate de J. H. să fi fost: „Contribuții pe baza surselor arheologice și literare la studiul agriculturii...”.

Oricum, lucrarea pe care am prezentat-o va rămîne ca o operă de referință în problema cunoașterii economice agricole din sud-estul Europei în mileniul I e.n. Unele greșeli (minore) de tipar nu știrbesc cu nimic valoarea contribuției lui Joachim Henning.

Petre Diaconu

RASO RASEV și STANISLAV STANILOV, *Starobulgarskoto ukrepeno selište pri si. Huneu, Razgradskj okrăg*, în *Razkopkj i prouevanja*, 18, Sofia, 1987, 192 p., 68 fig. și 62 pl. (Rezumate în limbile rusă și germană).

Așezarea fortificată din epoca medievală timpurie, cercetată de R. R. și S. St. în perioada 1981—1983, se găsește pe terasa înaltă de pe malul drept al unui afluent al Lomului Alb (Belj Lom). La picioarele terasei se mai află o așezare, nefortificată însă, cum și o necropolă creștină, ambele databile. De asemenea, în epoca medievală timpurie. Autorii semnalează apoi prezența unor fragmente ceramice La Tène și din „sec. II—IV e.n.” (acestea din urmă, probabil, romane, adăugăm noi).

Așezarea fortificată, ocupînd o suprafață de circa 3 ha, are o formă oarecum pentagonală, determinată, firește, de configurația terenului. Zidul de apărare, ridicat numai pe latura de nord și pe cea de nord-est, are o grosime de 2,10—2,20 m. El nu era prevăzută cu un șanț de fundație. Baza zidului e fixată direct pe solul existent la data construirii. Fețele zidului sînt făcute din blocuri de piatră, neregulate, legate cu lut, iar miezul (emplectonul) din pămînt amestecat cu sfîrimătură de pietre. Spre exterior zidul este mărginit de o bermă lată, uneori, de 6—8 m, după care urmează un șanț de apărare, adînc de 2,20 m pînă la 2,40 m și, în sfîrșit, un val de pămînt nu prea înalt.

Întorcîndu-ne la zidul de piatră vom atrage luarea amînte că el este acoperit, pe toată lungimea lui, de un val de pămînt, de astă dată, mai înalt decît celălalt pe care l-am amintit deja.

Autorii socotesc că, inițial, a fost construit zidul de piatră și că într-o altă etapă

acesta dezafectîndu-se, a fost ridicat deasupra lui, valul de pămînt.

În secțiunile practicate în interiorul fortificației au fost reperate 37 de locuințe, care — cu excepția uneia — sînt adincite, mai mult sau mai puțin, în pămînt. Pereții lor erau căptușiți în interior, probabil, cu birne de lemn. În două cazuri *șigur* erau căptușiți cu pietre. Instalațiile de foc sînt de patru feluri: a) cuptoare sau cotloane de piatră; b) cuptoare de pămînt; c) vetre deschise; d) vetre cu margine (podnițe, cum le numesc cercetătorii bulgari).

În 6 locuințe au fost găsite gropi de bucate pentru păstrarea cerealelor.

Majoritatea ceramicii se încadrează în două categorii principale: nisipoasă și cenușie decorată — de obicei — cu linii lustruite. S-au găsit apoi fragmente ceramice provenind de la vase smălțuite verde oliv și relativ numeroase cioburi angobate (vreo 160 la număr). În continuare sînt prezentate „podoabe și amulete”. Aici își găsește locul și aplicile de curea, o cruciuliță, o cataramă, o ștampilă conică (pl. XLVI). Urmează apoi umeltele de lucru (un brăzdar de fier, un topor, dăli de fier și alte cîteva instrumente tot de fier), armele, obiectele de os și fusioarele. Într-un subcapitol sînt înfățișate mărcile de olar de pe vasele ceramice. Un capitol special este rezervat necropolei, iar altul catalogului descoperirilor.

Volumul este însoțit de buletinul analizei materialului faunistic din care reiese că la

Hunea s-au găsit oase de bovidee, ovi-caprine, porcine, cabaline, măgar și ciine.

R. R. și S. St. datează așezarea fortificată în sec. IX — începutul sec. XI, punind sfârșitul ei pe scama unei invazii pecenege. Noi credem însă că așezarea fortificată de la Hunea își încetează existența, nu mai tirziu de sfârșitul sec. X. Altminteri autorii săpăturilor trebuiau să găsească măcar o monedă de bronz din tipul A₁ sau A₂.

Documentele arheologice prezentate în acest volum ne permit să presupunem că comunitatea omenească de la Hunea pe lângă faptul

că se ocupa, în special, cu agricultura și creșterea animalelor, avea în sec. X și unele obligații cu caracter militar. O asemenea afirmație este sugerată de multitudinea virfurilor de săgeți.

Lucrarea elaborată de R. R. și S. St. conține o descriere amănunțită a faptelor arheologice ceea ce o face utilă pentru cercetătorii care se ocupă cu realitățile arheologice de la Dumărea de Jos din sec. IX—X.

Petre Diaconu

A. I. ROMANTSCHUK. *Kersones XII—XIV vv.: Istoričeskaja topografija*, Krasnojarsk. 1986 (Editura universității), 192 p. 53 fig.

Din bimilenara istorie a Chersones-ului (el a luat ființă în sec. VI i.e.n.) cunoscuta cercetătoare din Sverdlovsk, A. I. Romantschuk, ne prezintă în acest volum numai un segment și anume: perioada cuprinsă între sec. XII și sfârșitul sec. XIV, dată la care orașul își încheie existența medievală.

Dintru început trebuie subliniat că la Chersones (este vorba de Chersones-ul medieval) s-a păstrat rețeaua stradală, caracteristică epocii antice, în pofida numeroaselor distrugerii și refaceri pe care le-a suferit așezarea în decursul timpului.

A.I.R. descrie mai întâi cartierul din sectorul nordic, limitrof mării, iar apoi cartierele din sectorul nord-vestic și, respectiv, sectorul portului. Descrierile sînt însoțite de reconstituiri axonometrice cum și de ilustrații (ce-i drept, puține la număr) înfățișînd unelte, podoabe, ceramică (între care boluri și castroane smălțuite și decorate în tehnica sgrafitto).

Din expunerea autoarei sovietice reiese că în sec. XII—XIV Chersones beneficia de toate atributele unui „oraș provincial bizantin tirziu”. El avea o suprafață de 22 ha. Deci era destul de mare, dacă ne gîndim că suprafața Athenei din aceeași vreme era doar de 16 ha.

În continuare, A.I.R. atrage atenția că numărul locuitorilor din orașele bizantine varia între 2 și 3000 de inși. Firește, aici nu este vorba de „orașele-gigant” de genul Constantinopol-ului și nici de unele orașe mai mici cu o populație care nu depășea de regulă cifra de 1000 de inși. A.I.R. socotește că printre orașele „mari” cu o populație formată din „mulți locuitori” se numărau Niceea, Adrianopol, Philippopol ș.a. Dar tot Dsa adaugă cum că la Adrianopol, poate cel mai important dintre orașele menționate mai sus, trăiau — în epoca bizantină tirzie între 1350 și 1600 locuitori. Într-o atare situație, subliniază

A.I.R., este dificil de spus cu care dintre centrele urbane citate poate fi comparat Chersones-ul.

În lipsa unor știri literare privitoare la situația demografică (densitatea și numărul locuitorilor) de la Chersones, autoarea este nevoită să apeleze la rezultatul calculului făcute de A. L. Jakobson în temeiul datelor arheologice (suprafața locuicilă, numărul și mărimea locuințelor etc). După socotelile operate de A. L. Jakobson ar rezulta că în Chersones-ul bizantin-tirziu trăia o populație al cărui număr varia între 4700 și 5600 de suflete. Este însă greu de crezut așa ceva. De altminteri Litavrin a exprimat serioase îndoieli în privința cifrelor avansate de Jakobson. Mult mai rezonabilă este cifra de 3600—5000 postulatată de A. I. Romantschuk.

Autoarea cărții pe care o prezentăm aci atinge și unele probleme determinate de prezența în Marea Neagră a italoșilor. Aceste probleme vizează relațiile social-economice, politice și chiar ecleziastice. Pe planul relațiilor ecleziastice sînt amintite două scrisori ale papei Ioan al XXII-lea trimise în 1333 conducătorului bisericii catolice din Chersones.

În final, sînt trecute în revistă evenimentele istorice care au precedat „căderea” orașului medieval Chersones.

Volumul „Chersones în sec. XII—XIV” este o lucrare bine întemeiată. Expunerea problemelor se desfășoară pe făgașul cunoașterii temeinice a situației în teren și a bibliografiei. Nu începe îndoieli că această carte va fi folosită de toți cei care se ocupă cu structurile orașului bizantin din epoca tirzie. În egală măsură ea va fi folosită și de cei care se îndelctnesc cu cercetarea istoriei relațiilor comerciale și chiar politice din ținuturile noastre în veacurile XII—XIV.

Petre Diaconu